

God strijdt aan onze zijde

Non-fictie Orlando Figes kwam dit jaar breed in de publiciteit wegens het beschimpen van collega's op internet. Zijn nieuwe boek over de Krimoorlog is meesterlijk.

Door **Olaf Tempelman**

De Krimoorlog is een bijna vergeten oorlog. Inwoners van de landen die eraan deelnamen hebben geen idee meer waar de strijd over ging. Elders is de oorlog uit het collectieve geheugen verdwenen, op de naam Florence Nightingale na.

Over de Britse historicus Orlando Figes (1959) mogen we rustig zeggen dat hij onderhand bekender is dan die oorlog, onderwerp van *Crimea - The Last Crusade*. Die bekendheid was gebaseerd op een reeks onovertroffen werken over (Sovjet-)Rusland. Echter, dit voorjaar kwam Figes in opspraak wegens het schrijven van haatdragende anonieme recensies op internet over titels van collega's. Eerst ontkende hij achter de recensies te zitten. Daarna schoof hij, een adembenemende stommitieit, de verantwoordelijkheid op de schoulers van zijn echtgenote. Daarna moest hij alles erkennen en smartegeld betalen.

Door 'Figesgate' veranderde de Ruslandhistoricus in de man van de internetlaster. *Professor poison* - in het vocabulaire de Britse media. *Crimea* is aldus niet zomaar de nieuwe Orlando Figes. Het boek moet, Figes wist het nog niet toen hij het manuscript inleverde, de aandacht terugbrengen bij zijn werk en bijdragen aan een rehabilitatie. Een 'niet-sexy' oorlog uit het midden van de 19de eeuw op een schiereiland in de Zwarte Zee dat weinig mensen op de kaart kunnen aanwijzen, lijkt daarvoor niet erg geschikt.

Maar Figes slaagt cum laude. Met die stijl die net als in eerder werk kristalhelder en meeslepend is, op het bedwelmende af, ontrukkt hij de Krim-oorlog aan de vergetelheid. En meer: hij maakt aannemelijk wat zo vaak is betwist, dat deze oorlog heel belangrijk was. Hij had vergaande gevolgen en vormde het prototype van de moderne oorlog. Veel zaken die we met de 20ste eeuw associëren - media die het publiek rijp maken voor oorlog, propaganda ter demonisering van volkeren en religies, de inzet van technisch geavanceerd wapentuig, duizenden slachtoffers in een paar uur tijd - waren hier al zichtbaar.

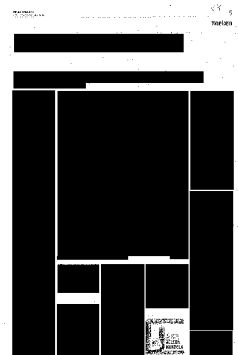
En religie werd aangewend voor aards imperialisme. De wortels van de Krimoorlog situeert Figes op een plek die nog steeds van zich doet spreken, Jeruzalem, in een kerk die de christenen onderling nog steeds betwisten, de Sanctum Sepulchrum - Heilig Graf. In het midden van de 19de eeuw lag Jeruzalem nog in het wegwijnende Ottomaanse Rijk en stond onder moslimbestuur. De Heilig Grafkerk werd in toenemende

mate overspoeld door oosters-christelijke pelgrims uit Rusland en katholieke pelgrims uit Frankrijk. Die oosterse christenen waren primitief, wild, barbaars, lichamelijk - vonden westerse christenen, die voor de 'rustige cerebrale' islam destijds meer sympathie hadden. Beide groepen pelgrims waren lichamelijk genoeg om met Pasen 1846 in de Sanctum Sepulchrum met elkaar op de vuist te gaan.

De oosters-christenen waren in het instortende Ottomaanse Rijk met miljoenen. De Russisch tsaar Nicolaas I wierp zich op als hun beschermheer. Steeds dieper dwong hij de sultan in Constantinopel op de knieën. Het was een openlijk beleden doel uiteindelijk de schande van de inname van Constantinopel door de moslims in 1453 ongedaan te maken, de Russische vlag op de Aya Sofia te planten en daarna in een 'kruistocht met moderne middelen' door te stoten naar het heilige der heilige in Jeruzalem. Nicolaas' visioen was een oosters-christelijk wereldrijk.

Het Franse establishment zag de *groeierende Russische macht in Jeruzalem* met lede ogen aan en wist de zwakke sultan te dwingen tot concessies aan de katholieken op de heilige plekken. Rancune en Ruslandhaat speelden mee. In Frankrijk heerste nu Napoleon III, de neef van de bekendste Napoleon. Hij noch de Franse natie was vergeten hoe oom in 1812 in Rusland vernederd was.

De tsaar ontstak in woede toen de sultan de Fransen in de Heilig Grafkerk tegemoet kwam. In 1853 liet hij de nog in de Turkse invloedssfeer liggende Roemeense prinsdommen bezetten om Constantinopel te dwingen de concessies terug te draaien. Hoe het kon dat vervolgens Groot-Brittannië samen met de Fransen en de Turken tegen Rusland ten strijde trok, hoe die strijd zich kon verplaatsen van het mondingsgebied van de Donau naar de Krim en bijna een miljoen levens kostte, zijn vragen die de

Britten later nauwelijks konden beantwoorden.

Koningin Victoria koesterde persoonlijke sympathieën voor de tsaar. De Russische ambities vormden misschien een bedreiging voor Britse plannen met het zieke Ottomaanse Rijk. Echter: die Russische inval in de prinsdommetjes rechtvaardigde niet meteen een oorlog.

Onbegrijpelijk – maar niet als je oog hebt voor de oprukkende macht van de media en wat later de publieke opinie is gaan heten, stelt Figes. In de tijd voor de oorlog verschenen voor het eerst kranten en boeken die een groot publiek bereikten, en die invloed hadden op hoe dat publiek dacht over andere religies en volkeren. De Turken mochten zich in de Britse pers verheugen op een mengsel van politieke correctheid-avant-la-lettre en hang naar het exotische. Ze waren hoffelijk, nobel en welwillend om westerse hervormingen door te voeren. De Russen daarentegen waren barbaren die van het Ottomaanse Rijk moesten afblijven. De Londense mediamagnaten ontdekten een wetmatigheid: hoe meer ze opriepen tot oorlog, hoe meer kranten ze verkochten. Al die armlastige Britse soldaten die vervolgens naar het oosten werden uitgezonden, in Varna (nu Bulgarije) aan de Zwarte Zee wegwijzenden van de cholera en de verveling en de lokale Turkse moslims aftuigden als die hun geen drank verschaften, hadden zeker niet het gevoel dat ze de beschaving aan het redden waren.

Geconfronteerd met een Brits-Frans-Turkse overmacht bliezen de Russen snel de aftocht uit de Roemeense prinsdommen. Maar nu er toch zo'n grote troepenmacht op de been was gebracht moest die maar gebruikt worden om Rusland te verzwakken – vonden Napoleon III in het pluche in Parijs en Lord Palmerstone bij het haardvuur in Londen. Een middel daartoe was het innemen van Sevastopol op de Krim en het vernietigen van de Russische vloot. Veel van de Britse soldaten die zich kotsend in Varna inscheepten voor de Krim waren al zodanig verzwakt dat ze niet eens in staat waren hun bagage te dragen. En het ergste moest nog komen, want de geallieerde opmars op de Krim ging langzaam en Sevastopol was niet ingenomen toen eind 1854 de winter inviel.

Fransen, Britten en Turken werden toen verrast door twee generaals die Rusland nooit in de steek laten, Januari en Februari. Op indrukwekkende wijze beschrijft Figes het contrast tussen het Britse en Franse leger. Het Franse was gemoderniseerd, goed georganiseerd en egalitair. Officieren en soldaten zaten bij elkaar en kregen hetzelfde eten. Geheel anders was de situatie bij de Britten. De *upper class*-officieren genoten vele privileges – tenten met open haardjes, diverse soorten whisky. Het soldatenvolk, vaak Iers, vaak met etterende wonden, crepeerde. Vergeefs probeerden de lords van de legerleiding te verhinderen dat een nieuw slag bezoekers, correspondenten en fotografen, de ont-

beringen naar de Britse ontbijttafels bracht. Zonder die reportages was Florence Nightingale, 'engel van licht op een gitzwart slagveld', vrijwel zeker nooit naar het front vertrokken.

Dat de situatie bij de Russen ellendiger en hopeloziger was, begonnen de geallieerden te merken aan de forse aantallen deserteurs. Met Pasen 1855 baden de achtergeblevenen Russen in de koepekerken van Sevastopol nog om goddelijke bescherming. In september was het gedaan met het bastion van Russische onoverwinnelijkheid.

Het opvallende van het vredesverdrag van 1856 was dat er nagenoeg niets op de Europese landkaart veranderde. Maar zo gering als de gevolgen van de zinloze Krimoorlog leken, zo groot zouden ze blijken. Rusland voelde zich verraden door de westerse christenbroeders die mohammedanen te hulp waren geschoten. Het meest verbolgen was de tsaar (inmiddels Nicolaas' zoon Alexander) dat Franz Jozef in Wenen hem in de steek had gelaten. In de tweede helft van de 19de eeuw liet Rusland de wegwijnende Habsburgers stikken, waardoor de Italiaanse en Duitse verenigingsprocessen in een stroomversnelling kwamen.

Door de Krimoorlog schoot in Rusland wantrouwen tegen het Westen wortel – én een in een mantel van trots verpakt minderwaardigheidscomplex. Sevastopol was op heroïsche wijze verdedigd. Maar de mythe van de Russische onoverwinnelijkheid was doorgesproken, het uitverkoren Russische leger door de Fransen als primitief te kijk gezet. 'Wij hebben geen leger, wij hebben een horde slaven, gekoeloneerd door discipline en gecommandeerd door dieven en slavendrijvers.'

Was getekend: de jonge Lev Tolstoj, die in het omsingelde Sevastopol zowel zijn mooiste als vreselijkste momenten had beleefd, en er inspiratie had opgedaan voor *Oorlog en Vrede*. Alleen vergaande hervormingen konden Rusland nog redden – vond Tolstoj, en vonden velen met hem. De geboorte van Duitsland en de geboorte van een stroming die het 'primitieve maar uitverkoren' Rusland op radicale wijze naar de moderniteit wilde brengen – dat zijn gevolgen van de Krimoorlog waarvan de wereld nog veel heeft gemerkt.

'Ik hoop dat hij voor altijd blijft schrijven', schreef Orlando Figes over Orlando Figes op internet. Het verdient geen bescheidenheidsprijs en de auteur is er flink voor gestraft. Maar je mag inderdaad hopen dat er nog veel moois volgt.

★★★★★

Orlando Figes: Crimea – The Last Crusade.

Allen Lane, 576 pagina's, € 35,99.
ISBN 978 0 713 99704 0.

De Nederlandse vertaling *De Krimoorlog of de vernedering van Rusland* verschijnt op 13 december bij Nieuw Amsterdam. Op dezelfde dag treedt Figes op in Spui 25.

De soldaten scheepten zich kotsend in, niet in staat hun bagage te dragen

De Britse luitenant-generaal Sir J. L. Pennefather op de Krim in 1855.

Foto Getty Images